

УДК 378.937

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА-ФІЛОЛОГА В КОНТЕКСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

В.Ф.Радкіна

кандидат педагогічних наук, доцент,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті розглядається самостійна робота студента як необхідна складова у формуванні його комунікативної компетенції. Автор розкриває зміст основних компонентів комунікативної компетенції (лінгвістичної, соціокультурної, прагматичної, дискурсивної, стратегічної, естетичної) в контексті роботи над індивідуальним читанням, характер і зміст якого залежить від професійних інтересів майбутнього фахівця.

***Ключові слова:** компоненти комунікативної компетенції, функції художньої комунікації, рівні сприйняття художнього тексту: поетичний, нейтральний, естетичний.*

Самостійна робота є одним із основних засобів засвоєння студентом навчального матеріалу, тому її організація, зміст і форми потребують постійного оновлення та удосконалення, що й визначає актуальність означеної у статті проблеми – визначення змісту самостійної роботи в процесі професійної підготовки майбутнього філолога.

Метою статті є обґрунтування індивідуального читання як традиційної форми самостійної роботи студента-філолога, що розглядається важливою складовою його комунікативної компетенції – «здатності розуміти чужі і створювати власні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення, використовуючи вербальні і невербальні засоби, що передбачають опанування усним і писемним спілкуванням, оволодіння кількома мовами» [1, 132].

Професійна підготовка майбутнього фахівця має на меті формування у нього потреби в можливості безперервного самовдосконалення, постійного засвоєння нових знань, накопичення досвіду та формування професійних настанов. Саме на це й спрямована інтеграція вищої освіти України в сучасне європейське суспільство як необхідність дослідження якості професійної підготовки фахівців з достатньо високим рівнем кваліфікації на європейському ринку праці, їх конкурентної здібності та професійної спроможності [2]. В сучасних умовах працевлаштування та його особливостей зростають вимоги до професійної компетентності випускників, що обґрунтовують якісно новий зміст методів вищої освіти, спрямованих на розширення сфери самостійної діяльності студентів, які формують навички самоорганізації та самоосвіти.

Одним із дійсних шляхів якісного реформування вітчизняної школи для реалізації означених завдань є збільшення ролі самостійної й індивідуальної роботи майбутніх фахівців, яка потребує подальшого глибокого методичного обладнання. Розширення функцій та зростання значення самостійної роботи студентів не тільки веде до збільшення її обсягу, але й обумовлює якісну зміну в міжособистісних відносинах «викладач-студент», де студент – рівноправний член цих відносин, відповідальний певною мірою за організацію, планування та контроль своєї навчальної діяльності.

Слід зазначити, що в сучасних методичних дослідженнях самостійна робота розглядається не тільки як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студента, але й як основна форма його навчально-дослідницької діяльності (В.А.Анісімова, М.О.Князян, О.О.Чорновол-Ткаченко та ін.). Особливість такого виду роботи зумовлена різноплановими засобами реалізації, тобто вона передбачає синтез індивідуальної та колективної навчальної діяльності, здійсненої як на аудиторних та позааудиторних заняттях під контролем, так і самостійно, без участі викладача.

Спираючись на вищезазначене, розглянемо такі компоненти самостійної роботи студентів:

- обов'язковий контроль з боку викладача: аудиторна та позааудиторна робота студента;
- самоконтроль студента відповідно до навчального плану та робочої програми певної дисципліни: виконання домашніх завдань, підготовка до семінарських занять, проходження педагогічної практики тощо;
- ініціативна робота студента, що виявляється в його участі в наукових конференціях, проблемних групах, олімпіадах тощо. Саме така робота тяжіє до навчально-дослідницької діяльності;

- творча робота студента, що викликана бажанням реалізації своїх «особливих» здібностей: участь у конкурсах, фестивалях, творчих вечорах тощо.

Однією з класичних форм самостійної роботи є індивідуальне читання, при правильній організації якого можливе формування всіх вищезазначених компонентів. Відомо, що цей вид навчальної діяльності представляє собою комплекс навичок і вмінь, якими повинні володіти учні для добування інформації з тим чи іншим ступенем глибини та точності розуміння. Найчастіше індивідуальне читання розглядається як форма самостійної роботи, яку студенти виконують за межами навчальної аудиторії. І часто така діяльність контролюється в поза аудиторний час та потребує особливого методичного підходу. Йдеться про особистісно-орієнтований підхід, основними рисами якого є пізнавальна і комунікативна активність, внутрішня вмотивованість навчання, значущість предмета мовленнєвої діяльності, комфортність навчання, відсутність почуття непереборних труднощів оволодіння іноземною мовою [5]. Реалізація цього підходу дає змогу організувати роботу за принципом індивідуалізації процесу навчання, що дозволяє перенести акцент на роботу конкретного студента, враховуючи його власні особливості та рівень мовленнєвої компетенції. Більш того, означена навчальна діяльність впливає на розвиток комунікативної компетенції – індивідуальної динамічної характеристики, в якій відбивається єдність мови і мовлення.

Теорія комунікативної компетенції досить добре вивчена вітчизняними та зарубіжними дослідниками (Л.Брахман, С.Брумфіт, О.Волобуєва, Р.Джонсон, Ф.Жоннер, С.Козак, С.Мельник, Е.Пассов, С.Савіньон, М.Свейн, Д.Хаймс, Н.Хомський та ін.) На думку вчених (3; 4), комунікативна компетенція складається з наступних компонентів: лінгвістичного, соціокультурного, прагматичного, дискурсивного та стратегічного.

Розглянемо зміст кожного компонента в контексті роботи над індивідуальним читанням. Безумовно, характер і зміст індивідуального читання студента залежить від його професійної спрямованості. Для студентів-філологів цей вид роботи традиційно пов'язаний з художньою літературою країни, мова якої є предметом вивчення.

Лінгвістичний компонент передбачає оволодіння певними знаннями з іноземної мови на всіх її рівнях: фонетичному, граматичному, лексичному та стилістичному. Розглядаючи художній текст як приклад з мови певного історичного часу, студент має змогу не тільки оволодіти лінгвістичними структурами та зворотами, але й здійснити порівняльний аналіз художніх текстів різних авторів, літературних течій тощо.

Мета дискурсивного компонента – здатність реалізувати мовні знання й навички в мовленнєвій діяльності. Робота над індивідуальним читанням дозволяє розширити форми та засоби реалізації засвоєних знань у формі підготовленого та непередготовленого (спонтанного) мовлення. Важливо при такому виді роботи не тільки передати зміст тексту, але й відобразити його лінгвістичні особливості та індивідуальний характер, розкрити авторський стиль. Саме розвиток дискурсивного компонента сприяє формуванню навичок діалогічного та монологічного мовлення.

Соціокультурний компонент виокремлюється особливо в роботі над іншомовним художнім текстом. Студент не тільки збагачує свій мовленнєвий запас, але й розширює країнознавчі, історичні, культурологічні знання. Практичною реалізацією здобутих знань є їх прикладне використання в іншомовній комунікації, а також критичний погляд на засвоєну інформацію.

Прагматичний компонент віддзеркалюється в уміннях майбутнього фахівця використовувати набуті знання різного характеру в своїй професійній, соціокультурній та особистісній сферах життя.

Стратегічна компетенція розкривається в умінні компенсувати під час роботи над індивідуальним читанням недостатні лінгвістичні або соціокультурні знання особливими, індивідуальними засобами для створення комунікативного середовища.

Як бачимо, використання індивідуального читання при правильній методичній організації сприяє формуванню комунікативної компетентності майбутнього філолога. Зауважимо, що цей вид роботи як особливий засіб розглядається в працях О.Б.Бессерт, О.В.Кузьміної, Є.С.Пропастіної та ін. Методисти підкреслюють, що саме індивідуальне читання все частіше використовується як у середніх школах різних типів, так і у вищій школі на різних факультетах. Вимоги на кожному рівні неоднакові, але мета тотожна: поглиблення мовного і мовленнєвого рівнів знань, формування навичок до іншомовного спілкування, розвиток логічного мислення,

комунікативної реакції, інтересу до читання як до процесу, що останнім часом є досить проблематичним.

Принцип індивідуалізації навчального процесу враховує специфіку особливостей індивідуального читання як виду мовленнєвої діяльності; способи, прийоми, темп навчання; особистісні відмінності студента, рівень розвитку його здібностей до навчання. Такий підхід передбачає, що кожен студент може вибрати матеріал для читання й організувати такий процес відповідно до характерної для нього навчальної стратегії.

Але, на наш погляд, саме в роботі над художнім текстом важливе значення набуває естетичний компонент, який ми розглядаємо як центральний у комунікативній компетенції при роботі над текстом. Погоджуючись з поглядом М.Крессо [6], що художній твір – це вид комунікації, ми дійсно розуміємо роботу над індивідуальним читанням як специфічний трикутник автор – твір – читач, на відміну від домашнього читання, де відносини набагато складніші: автор – твір – група читачів (студентів) і викладач, який безпосередньо або опосередковано впливає на цей процес. Зауважимо, що центральним компонентом в обох відносинах виступає текст, який з одного боку, відбиває суб'єктивне ставлення автора до середовища, а з іншого – є цікавим, актуальним для читача, відповідаючи його уявленням про навколишній світ. Якщо авторська дійсність залишається незмінною, то читацька – діалектично змінюється. Геніальність автора полягає саме в тому, щоб його текст залишався привабливим для читача, незважаючи на змінюваність дійсності. Але й здібність читача відображається в його індивідуальному, креативному сприйнятті твору.

Зауважимо, що сучасні дослідники (Є.Барботен, Ж.Гард-Тамін, В.Ізер, Ю.Кристева, Ю.Лотман, А.Науменко та ін.), на роботи яких ми спираємося, переконані в особливій важливості естетичного компонента художнього твору.

Розглядаючи процес читання як комунікативний акт, розуміємо, що для його здійснення необхідна присутність усіх шести параметрів, взаємовідношення яких вивчені К.Пейруте, М.Ріффатером, Р.Якобсоном та ін., а саме: адресант (автор) – адресат (читач) – контекст (художній твір) – повідомлення (художній текст) – контакт (канал) (матеріальне оформлення тексту (паперове/електронне) – код (мова). Така концепція дозволяє розглядати шість основних комунікативних функцій художнього твору, кожна з яких зосереджена на одному з параметрів: референтивна (комунікативна), емотивна (експресивна), конативна (апелятивна), поетична (дескриптивна), металінгвістична фаітична.

Ж.Гард-Тамін [7] вважає, що художня комунікація неможлива ще без двох функцій: когнітивної та символічної, підкреслюючи при цьому естетичний характер обох. Завдання когнітивної функції – пізнання читачем зовнішнього світу. Мова, на думку вченого, це фільтр між нами і всесвітом, і саме через нього ми сприймаємо світ. Мова набуває форми світу, і через нього ми його пізнаємо. Тобто, світ видно таким, яким його відображено в творі. Саме ця функція художнього твору розвиває у читача образне мислення, уяву, збагачує його емоційне сприйняття.

Символічна функція дозволяє нам збагачувати світ. Завдяки цій функції читач перетворює навколишнє середовище під впливом здобутих знань, емоцій тощо.

Естетична функція полягає в умінні читача синтезувати когнітивну та символічну функції художнього твору. Саме естетична функція передає наміри автора, свідоме чи несвідоме. Вона характеризує літературний твір як закінчений продукт естетичної діяльності автора, й у свою чергу, стає об'єктом естетичного сприйняття читача.

Зауважимо, що Ж.Гард-Тамін розуміє весь літературний твір як естетичний символ, що є результатом соціальних, історичних, психологічних факторів, які залучають читача у процес сприйняття. Отже, художній текст вивчається як закінчений продукт, що впливає на суб'єктивне сприйняття і відтворення. Текст при цьому є складним об'єктом, який характеризується за трьома аспектами: авторським наміром, закінченим лінгвістичним продуктом і читацьким сприйняттям. Таким чином, ми повертаємося до трикутника: автор – художній твір – читач. Ж.Гард-Тамін аналізує художній твір з цих трьох позицій.

Сприйняття вивчається на поетичному рівні, що включає в себе все, що стосується створення художнього твору: події та ідеї епохи, які впливають на творчість письменника, соціальні, економічні умови, біографію автора тощо. Так досліджується психологія внутрішнього

«Я» автора, що впливає на формування його індивідуального стилю, вивчається «легенда» твору. Саме на цьому рівні стиль розглядається як індивідуальний вибір письменника.

Естетичний рівень – читацький, що передбачає розгляд сприйняття твору залежно від часу і місця. Водночас художній текст функціонує завжди більшою чи меншою мірою як прожективний тест, аналіз якого залежить від самого тексту і від читача. Таким чином зберігається тільки опозиція твір – читач. Характер цих відносин залежить від комунікативних характеристик читача, зокрема, соціокультурних, ситуативних, психологічних тощо. Саме на цьому рівні досліджується актуальність твору, особливість його художніх образів, когнітивна та символічна функції, естетична й педагогічна цінність.

Нейтральний рівень розкриває стилістичний характер художнього тексту. Тут текст існує незалежно від того, хто його написав і хто його читає. На цьому рівні вивчається парадигматичні та синтагматичні поля, проводиться багаторівневий лінгвістичний аналіз: фонетичний, граматичний, лексичний, стилістичний. Характеризуються комунікативні функції, парадигматичні та синтагматичні площини з їх стилістичними відступами, тобто здійснюється аналіз тексту на лінгвістичних рівнях: лексичному, фонетичному, граматичному і стилістичному.

На наш погляд, таке тлумачення абсолютно підходить для опису художнього твору з індивідуального читання. Воно дозволяє студентів вибрати самому рівень і форму подачі художнього тексту, розкриваючи всі компоненти комунікативної компетенції: лінгвістичної, дискурсивної, прагматичної, стратегічної, соціокультурної та естетичної. Безумовно, в ході презентації індивідуального читання важко зробити глибокий естетико-стилістичний аналіз усього художнього твору. Студенти можуть обмежитися вільною вибіркою стилістичних прийомів і лексичних засобів або представити аналіз обраного уривка. Така форма самостійної роботи, на наш погляд, дозволяє студентів творчо підійти до підготовки індивідуального читання, розкрити свій особистісний потенціал, а викладачеві – досить об'єктивно оцінити рівень його індивідуальної підготовки та комунікативної компетенції, спираючись на зміст усіх компонентів. Саме такий підхід до формування комунікативної компетенції як особистісно-професійної якості відповідає вимогам «забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання», що прописано в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [8, 3].

1. Кочан І. М. Словник-довідник із методики викладання української мови / І. М. Кочан, Н. М. Захлюпана. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005. – 306 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Князян М. О. Засоби управління якістю навчання французької мови як іноземної в системі вищої освіти країн Європейського Союзу / М. О. Князян // Наука і освіта. – 2009. – № 7. – С. 97-101.
4. Попова Е. С. Пути овладения дискурсивным компонентом иноязычной коммуникативной компетенции [Текст] / Е. С. Попова // Актуальные вопросы современной педагогики: материалы V междунар. науч. конф. (г. Уфа, май 2014 г.). – Уфа : Лето, 2014. – С. 108-110.
5. Бессерт О. Б. Обучение индивидуальному чтению студентов четвертого курса педагогического вуза: Английский язык как вторая специальность: дисс. ... канд. педагогических наук :13.00.02. – С.-Петербург, 2005. – 257 с.
6. Cressot M. Le style et ses techniques. Précis d'analyse stylistique / M. Cressot. – P. : PUF, 1969. – 325 p.
7. Gardes-Tamine J. La stylistique / J. Gardes-Tamine. – P. : Armand Colin, 2001. – 207 p.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки / Указ Президента України № 344/2013 Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. – К., Ресурсний центр зі сталого місцевого розвитку. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://rozvytok.in.ua/law/osvita/chinne-zakonodavstvo/akti-prezidenta/612-344_2013_2021

Радкина В. Ф. Содержание самостоятельной работы студента-филолога в контексте коммуникативной компетенции.

В статье рассматривается самостоятельная работа студентов как необходимая составляющая в формировании их коммуникативной компетенции. Автор раскрывает содержание основных компонентов коммуникативной компетенции (лингвистической, социокультурной, прагматической, дискурсивной, стратегической, эстетической) в контексте работы над индивидуальным чтением, характер и содержание которого зависит от профессиональных интересов будущего специалиста.

Ключевые слова: компоненты коммуникативной компетенции, функции художественной коммуникации, уровни восприятия художественного текста: поэтический, нейтральный, эстетический.

Radkina V. F. The content of independent work of a student-philologist in the context of the communicative competence.

The article *discusses the independent work of students as an essential component in the formation of the communicative competence. The author reveals the contents of the main components of the communicative competence (linguistic, socio-cultural, pragmatic, discursive, strategic, aesthetic) in the context of the work on individual reading, nature and content of which depend on the professional interests of the future specialist.*

Key words: *components of communicative competence, the functions of artistic communication, levels of perception of the art text: poiethical, neutral, aesthetic.*